

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВ

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF EFFECTIVE UTILIZATION OF RESOURCES OF ENTERPRISES

Мазур А.О.

магістр,

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Кириченко С.О.

кандидат економічних наук, доцент,

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті розглянута актуальність ефективного використання ресурсів підприємства. Визначено, що одним із пріоритетних напрямів є розроблення методологічних основ на основі концептуального підходу до ефективного використання ресурсів підприємств. Розглянуто складові елементи концепції методологічних основ і запропонований узагальнюючий показник, що характеризує вплив раціонального використання ресурсів підприємств на підвищення ефективності їхньої діяльності.

Ключові слова: методологічні основи, ресурсне забезпечення, ресурсний потенціал, ресурсне управління, ефективність.

В статье рассмотрена актуальность эффективного использования ресурсов предприятия. Определено, что одним из приоритетных направлений является разработка методологических основ на основе концептуального подхода к эффективному использованию ресурсов предприятий. Рассмотрены составляющие элементы концепции методологических основ и предложен обобщающий показатель, характеризующий влияние рационального использования ресурсов предприятий на повышение эффективности их деятельности.

Ключевые слова: методологические основы, ресурсное обеспечение, ресурсный потенциал, ресурсное управление, эффективность.

The paper discusses the relevance of efficient use of resources of the enterprise. It is determined that one of the priority directions is development of methodological principles on the basis of conceptual approach to the efficient use of resources of enterprises. Considered the constituent elements of the concept of methodological foundations and suggests the generalizing indicator characterizing the influence of the rational use of resources of the enterprises on increase of efficiency of their activities.

Key words: the methodological framework, resource provision, resource capacity, resource management, efficiency.

Постановка проблеми. Раціональне та ефективно використання всіх видів ресурсів підприємства являє собою комплекс правових, організаційних, наукових, фінансових та інших заходів і параметрів, спрямованих на досягнення розвитку підприємства на основі поєднання економічних функцій і ефективного використання свого ресурсного потенціалу.

Ресурсне забезпечення поточної і перспективної діяльності підприємства є одним з основних елементів виробничих і економічних завдань підприємства, реалізація яких спрямована на підвищення його ефективності. Процес функціонування підприємств, що являє собою системний рух їхніх

власних і зовнішніх ресурсів, завершується зіставленням отриманих позитивних результатів діяльності та витрачених на неї ресурсів.

Натепер використовуються методологічні підходи до визначення і формування механізму управління ресурсами підприємства, засновані на оптимізації сукупних витрат, які спрямовані на підвищення ефективності використання наявних у підприємства ресурсів. Тому продовження досліджень механізму управління ресурсним потенціалом має не тільки теоретичне, а й важливе практичне значення.

Об'єктивність і повнота оцінки ефективності використання ресурсів дають змогу активно

впливати не тільки на поточний стан, а й на тенденції розвитку підприємств, встановлювати економічні параметри підприємств, структуру й обсяги необхідного виробництва продукції і послуг, відстежувати і коригувати недостатньо врегульовані явища і процеси, формувати плани і прогнози розвитку підприємства.

На всіх етапах діяльності актуальним є питання про оптимальність вкладених витрат і ресурсів в співвідношенні з досягнутим кінцевим результатом. Структуризація ресурсів, їх комплексне застосування дають можливість об'єктивніше визначити напрями розвитку підприємств, виявити додаткові резерви і ресурси, встановити питому вагу кожного підрозділу в їх фінансово-економічних результатах. Однак наявність таких факторів, як обмеженість фінансових ресурсів, значна залежність від впливу ринкової кон'юнктури, чутливість до несприятливих економічних коливань, відсутність галузевої підтримки та інші, стримують розвиток можливостей підприємств.

Тому виникає необхідність у методологічних засадах, застосування яких сприятиме підвищенню ефективності використання ресурсів підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні основи ефективного використання ресурсів, економічного розвитку, формування виробничих структур і діяльності підприємств досліджували і розвинули вчені С. Ернест Вілімовський [1], П. Друкер [2], В. Новицький [3], В. Орлов [4], В. Дергачова [5], А.В. Корнєєв [6] та ін.

За різнобічної спрямованості методів досліджень проблем застосування ресурсів подальшого вивчення потребують методологічні основи їх ефективного використання.

Аналіз наукових робіт і практичних результатів дозволяє узагальнити, що дослідження ефективності використання ресурсів суб'єктів господарювання виконуються поглиблено, з урахуванням необхідності та впливу різних чинників. Однак взаємозв'язок використання ресурсів та економічного розвитку підприємств недостатньо систематизований; ступінь методологічного обґрунтування та методів оцінки поставлена в залежність від мети дослідження і спеціалізації авторів.

Мета статті – формулювання методологічних основ ефективного використання ресурсів підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вироблення методологічних основ і реалізації їх у діяльності економічного суб'єкта необхідно мати достатню кількість ресурсів з оптимальною економічною та виробничою необхідністю і затребуваністю. Кількість ресурсів, або економічний і фізичний обсяг, дає можливість протистояти факторам впливу динамічного і невизначеного зовнішнього середовища. Економічна гнучкість в управлінні ресурсами

створює умови для ефективного регулювання в мінливій обстановці, використання позитивних можливостей зовнішнього середовища і швидкості руху ресурсів.

Методологічне обґрунтування раціонального використання ресурсів підприємства – це комплексний підхід до досягнення ефективності процесів вивчення, мобілізації, накопичення, розподілу ресурсів, а також здійснення планування, контролю, моніторингу та інших процедур, спрямованих на ефективне та раціональне використання ресурсів і зниження ризику в діяльності підприємства.

Методологічні підходи до стратегічного управління розвитком підприємств, засновані на концепції раціонального використання ресурсів, розкривають їхню сутність і забезпечують поєднання з інноваційними напрямками розвитку, принципами економічної стабільності і стійкості, територіальних форм взаємодії (рисунком 1).

Методологічне забезпечення як механізм реалізації концептуального підходу до ефективного використання ресурсів, наведений на малюнку, необхідно розглянути за кожним його складником.

1. Сутність ресурсів і їх види. У різних сферах економіки вони розрізняються як за обсягами, так і за змістом. Саме брак ресурсів є перешкодою для економічних суб'єктів у тому, щоб успішно розробити і реалізувати стратегію, виконати статутні функції та інституційні вимоги.

Економічну і технологічну значущість ресурсів важливо оцінити для підприємства у зв'язку з тим, що відсутність, невідповідна якість або недостатня їх кількість не сприятимуть досягненню суб'єктом його стратегічної мети. Їх актуальність полягає в можливостях розробляти оптимальну для суб'єкта стратегію, в принципово можливому впливі на партнерське середовище підприємства в процесі постановки бізнес-цілі суб'єкта.

Функціонування підприємства відповідно до затверджених напрямів діяльності не обмежується використанням лише основних ресурсних категорій. У сучасних умовах значення мають інформаційні та інтелектуальні ресурси, підприємницькі здібності як ресурс. Звертаючись до різних класифікацій [4; 7; 8; 9], необхідно відзначити важливість існування і використання стратегічних ресурсів. Володіння такими ресурсами дає економічному суб'єкту змогу принципово визначити характер їх використання у взаєминах із зовнішнім оточенням. Розроблення і реалізація поточних і стратегічних рішень припускають накопичення та обробку інформаційної бази даних, комплектуючої, систематизованої й аналізованої протягом всього часу діяльності [8; 11]. Аналіз ресурсів підтверджує взаємозв'язок інформаційних та інтелектуальних ресурсів підприємства [9]. Стратегічні плани, визначення тенденцій розвитку зовнішнього середовища і перспектив розвитку суміж-

Рис. 1. Методологічне забезпечення раціонального використання ресурсів: концептуальний підхід

ного бізнесу, формування напрямів розвитку підприємства обґрунтовують необхідність концентрації всіх видів ресурсів. Підприємство, будучи складною системою, набуває, з'єднує, споживає, відтворює і розподіляє різні види ресурсів [10].

2. Ресурсне забезпечення. Ресурсне забезпечення зачіпає всі сфери діяльності економічних суб'єктів і являє собою об'єкт управління. Однак, відставання методологічних розробок від практики управління на сучасному етапі пояснюється стрімкою появою нових видів ресурсів, джерел їх формування та способів оцінки. Нові ресурси вимагають обґрунтованих методів, технологій і правил ресурсного забезпечення діяльності підприємств.

Процес ресурсного забезпечення в сучасних умовах значною мірою зумовлений тим, що економічні суб'єкти перейшли на нові умови і технології обміну належними їм ресурсами і повністю несуть відповідальність за прийняті управлінські рішення своїми активами. Багато економістів обмежують сутність цієї категорії особливостей управління ресурсами, застосовуючи її лише до фінансового забезпечення будь-яких процесів [14]. Інші пропонують проблему управління ресурсами до ресурсного обміну, руху матеріальних потоків, об'єктом якого є вироблена продукція, а область руху ресурсів відносять до сфери логістики [12].

Ресурсне забезпечення являє собою одну з найважливіших функцій, реалізація якої визначає рівень розвитку будь-якого господарюючого суб'єкта та ефективність його функціонування. Дослідження його закономірностей потрібне для раціонального, ефективного і своєчасного

формування і розподілу ресурсів, необхідних для проведення робіт по всіх циклах виробництва продукції або послуг.

Незважаючи на свою першочергову важливість, ресурсне забезпечення не є метою діяльності підприємства. Його завдання полягає в досягненні найбільш значущих суспільних або соціальних результатів за найменших витрат, що дасть змогу сформувати стратегічні цілі та напрями соціально-економічної діяльності, максимізації її результативності. Тому ресурсне забезпечення належить до виробництва і відтворення, в процесі якого відбувається розподіл і використання необхідних ресурсів за оптимального формування витрат і доходів.

Ресурсне забезпечення являє собою не тільки фінансово-господарське формування джерел діяльності юридичної особи або суб'єкта підприємницької діяльності. Цей процес є базовим щодо стратегічного управління діяльністю загалом. Від стратегії ресурсного забезпечення залежить виникнення або усунення найважливіших проблем у діяльності підприємства, наприклад, запобігання формуванню системних обмежень або вдосконалення функцій внутрішньоекономічного механізму, стимулювання підвищення ефективності [13].

Дослідження механізмів ресурсного забезпечення діяльності підприємства створює необхідну основу для вироблення концепції управління ресурсами. Механізм ресурсного забезпечення – це система елементів, необхідна для розподілу і перерозподілу ресурсів господарюючими суб'єктами та їх структурними підрозділами, а також перехід ресурсів з однієї форми в іншу.

Напрями ресурсного забезпечення діяльності підприємства визначаються як фінансовими, трудовими, матеріальними та іншими ресурсами, так і інформаційними та інтелектуальними ресурсами й інноваціями, які передбачається впровадити в майбутньому, а також можливостями із залучення джерел інвестування [14].

3. Ресурсний потенціал. Розвиток і дослідження ролі та можливостей ресурсного потенціалу здійснюється в межах сформованих напрямів планування та управління, таких як фінансовий менеджмент, управління персоналом, логістика, бізнес-пропозиції тощо. У результаті накопичений теоретичний і практичний матеріал для оцінки можливостей підприємства в різних сферах його діяльності, але разом з тим відчувається брак повноти охоплення і систематизованого підходу в представленні структури ресурсного потенціалу [15].

Правомірно припустити, що однакові за кількістю і якістю ресурси можуть володіти різним потенціалом залежно від ступеня їх використання. Таким чином, ресурсний потенціал характеризує не тільки різні види ресурсів, але і ступінь їх використання, їхня роль і спрямованість у створенні ефективного результату.

4. Ресурсне управління. У результаті взаємодії таких функцій цієї системи, як управління, ресурси і діяльність, формують функціональні області, що дають змогу встановити зв'язки з організаційною структурою і лінією взаємозв'язку з функціями різних його підрозділів.

Таким чином, система управління використанням ресурсів дозволяє визначити повний набір функцій того чи іншого структурного підрозділу підприємства. При цьому цілком охоплюються всі сфери діяльності – від досліджень до застосування маркетингових інструментів взаємодії з ринком і соціальним середовищем, що є основоположною для підприємств.

У процесі здійснення підприємством господарсько-фінансової діяльності її ресурси взаємодіють, приносять результати у вигляді виробленої продукції, наданих послуг, виконаних робіт і виручки від їх реалізації, прибутку. Отримані результати є реальною основою для розвитку поетапного процесу формування ресурсів на новому якісному рівні і для економічного розвитку підприємства.

На першому етапі підприємство утворює сукупні витрати, пов'язані з формуванням джерел освіти ресурсів, які включають витрати, пов'язані з відкриттям підприємства, здійсненням менеджменту і логістики з формування джерел ресурсів, обслуговуванням різного роду заборгованостей, одноразові витрати у вигляді капіталовкладень, витрати на придбання сировини, матеріалів тощо.

На другому етапі відбувається трансформація ресурсів у товари та послуги.

На третьому етапі утворюються сукупні витрати, пов'язані з відновленням ресурсів на

розширеній основі (тобто з отриманням прибутку). Це пов'язано з реалізацією продукції і послуг споживачам.

Таким чином, управління ресурсами є необхідною умовою підвищення якості управління фінансовими потоками підприємства, тому що будь-який елемент ресурсної бази впливає на формування, швидкість і узгодженість цих потоків. З цих позицій ресурсне управління – діяльність, що здійснюється підприємством з метою оптимального використання наявних ресурсів [16]. Критерії оптимальності можуть змінюватися залежно від цілей підприємства, серед яких можна назвати задоволення матеріальних та інших потреб учасників; збільшення прибутку; приріст капіталу (майна) підприємства; поліпшення фінансового стану підприємства загалом і його структурних підрозділів; збільшення обсягів діяльності; мінімізація використання окремих видів ресурсів.

Сучасні технології управління ресурсами використовують систему бюджетів (бюджет руху грошових коштів, бюджет доходів і витрат, прогнозний балансовий звіт тощо), а також систему фінансової звітності як інструмент контролю основних результатів діяльності підприємства, а також їх відхилення від запланованих показників.

Виходячи з цього, впровадження нових технологій управління ресурсами підприємства необхідно поєднувати з використанням вже наявних, скоригованих з урахуванням їх трансформації відносин між господарюючими суб'єктами.

5. Взаємодія ресурсів. Розглядаючи функціонування підприємства як мережу процесів використання ресурсів, необхідно підкреслити актуальність системного підходу до позначення взаємопов'язаних процесів. Правильна постановка реальних цілей підприємства, оцінка їх досяжності є результатом відбору кращих ресурсних рішень із багатьох варіантів, реалізації цих завдань, коригування раніше прийнятих рішень у зв'язку зі зміною умов використання ресурсів у процесі виробництва, збуту, систематичного контролю економічної ефективності господарської діяльності підприємств [17].

Ефективність використання ресурсів визначається показниками фінансового стану, фінансовими відносинами з іншими юридичними та фізичними суб'єктами діяльності, платоспроможністю і фінансовою стійкістю. Отже, вихідна, що використовується в теорії і практиці, модель оцінки ефективності використання ресурсів являє собою співвідношення між економічними результатами (дохід, валовий, чистий прибуток) і витратами (ресурсами) [14].

6. Організаційно-економічний механізм управління ресурсами підприємства повинен включати в себе такі елементи:

– управлінську структуру, що дає змогу оперативно здійснювати планування, контроль і

коригувальні дії на підставі сформованих даних і має чітку систему розподілу повноважень;

– управлінські прийоми, методи, засоби – багаторівнева система бюджетування і система складання консолідованої звітності підприємства;

– підготовлений для роботи з новою технологією управлінський персонал і технічне забезпечення системи управління ресурсами.

Для побудови такої структури управління ресурсами необхідно ґрунтуватися не тільки на організаційній структурі, а й провести функціональний розподіл елементів управління підприємством на підставі критеріїв, завдань ресурсного управління відповідно до центрів фінансового та управлінського обліку.

Умови отримання ефективних результатів діяльності підприємств полягають в оптимальності рішень, вимагають коригування планових програм залежно від зміни векторів розвитку території та галузі.

Обґрунтованість у прийнятті основних ресурсних управлінських рішень будується на доцільності обраних напрямів діяльності підприємств, які враховують головний зміст ресурсної структури і підтримують наявні виробничі, технологічні та інтелектуальні зв'язки.

Економічне і ресурсне оточення орієнтують підприємство на задоволення запитів контрагентів і створення тих видів продукції, які задовольняють їх попит і можуть сформувати капітал, необхідний для подальшого економічного розвитку. Наведені фактори визначають необхідність брати до уваги вплив не тільки зовнішніх змін, але і трансформації внутрішнього середовища, які би зміцнювали стійкість підприємств і сприяли їхньому розвитку [18].

Сучасні вимоги у виробничій діяльності характеризуються підвищенням щодо якості продукції та послуг і розширення їх асортименту, задоволення соціальних запитів суспільства. Прогнозування змін зовнішніх умов, наслідків прийнятих рішень і обґрунтування необхідної своєчасної реакції управління підприємством на очікувані наслідки досягається шляхом перерозподілу наявних, залучення додаткових фінансових, матеріальних і трудових ресурсів.

7. Ефективність раціонального використання ресурсів. Визначення критеріїв ефективності управління використанням ресурсів у системі показників засноване на використанні довгострокових, проміжних і короткострокових критеріїв виробництва як здатності виробляти кількість продукту відповідної якості, якої вимагає споживчий ринок.

Серед наявних способів оцінки ефективності та оптимізації використання ресурсів підприємства найбільш поширеними є фінансовий підхід, який передбачає розрахунки фінансової віддачі і змішаний підхід, що включає також і нефінансовий складник. Розглядаючи питання ефективності використання ресурсів, можна дійти

висновку, що вони актуальні для управління підприємствами всіх типів і форм власності.

Доцільною в процесі оцінки загальної ефективності використання ресурсів буде характеристика забезпеченості фінансовими ресурсами, необхідними для стабільного функціонування підприємства, аналіз їх розміщення і рух у процесі виробництва [14].

Тому узагальнюючим показником, який визначає вплив раціонального використання ресурсів підприємства на підвищення їх ефективності (Е), буде оцінка впливу таких параметрів, як фактор трудових ресурсів (K_1), ресурсів, використовуваних у виробництві продукції (K_2), природних ресурсів (K_3), інтелектуальних та інформаційних ресурсів використання ресурсів (K_4), фінансових ресурсів (K_5) [13]:

$$E = F \sum K_i^n; \quad (1)$$

де Е – ефективність раціонального використання ресурсів;

K_i – індекси, що характеризують фактори і їх вплив на економічний розвиток підприємств і промислової території ($n = 1; 2; 3; 4; 5$).

Висновки. Таким чином, методологічні основи ефективного використання ресурсів у діяльності підприємств спрямовані на:

– можливість створення нової структури управління ресурсами підприємства і підвищення об'єктивності під час прогнозування їх використання;

– використання інноваційних технологій у виробництві продукції і використанні ресурсів. У цьому разі поняття обмеженості ресурсів трансформується в поняття відносності ресурсів, тобто вивчення необхідності ресурсів загалом дає змогу розробляти сучасні програми їх використання, у тому числі вибирається найбільш ефективний проект розвитку господарюючого суб'єкта;

– планування операційної діяльності підприємства з метою зниження виробничих та інших видів витрат і підвищення ефективності використання ресурсів;

– ефективне використання внутрішнього господарського механізму в процесі податкового планування підприємства і сучасних методів формування собівартості для зниження фінансово-економічних ризиків господарюючого суб'єкта;

– визначення цілей під час розроблення стратегічних і прогнозованих бізнес-рішень розвитку підприємства, обсягу реалізації, оптимального ресурсного забезпечення.

Методологічні основи ефективного використання ресурсів спрямовані на вдосконалення наукових, теоретичних основ і концептуального підходу з метою їх раціонального практичного застосування, зумовлені видами ресурсів для конкретного асортименту і номенклатури продукції, що випускається, й особливостями внутрішніх і зовнішніх економічних відносин.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сєріков А. Особливості ресурсного забезпечення управління // Проблеми теорії і практики управління. 2006. № 8 С. 95–101.
2. Друкер П. Ефективне управління. Економічні завдання і оптимальні рішення. М.: ФАИР-ПРЕСС, 1998. 288 с.
3. Новицький В. Регулятивні стратегії відкритих економічних систем і глобальна конкуренція за ресурси // Економіка України. 2007. № 7. С. 4–14.
4. Орлов В. Природні ресурси в економіці регіонів Росії // Федералізм (Соціально-економічні проблеми). 2005. № 4. С. 109–132.
5. Дергачова В. Ресурсний потенціал економічного зростання як фактор конкурентоспроможності національної // Економіст. 2006. № 11. С. 32–36.
6. Корнєєв А.В., Соколов В. Природно-ресурсний потенціал США: стан та перспективи використання // США-Канада: економіка, політика, культура. № 9. 2007. С. 3–20.
7. Бердникова Т. Б. Аналіз і діагностика фінансово-господарської діяльності підприємства: навч. сел. М.: ИНФРА-М. 2007. 215 с.
8. Сляднева Н.А. Інформаційні ресурси в інформаційному суспільстві: онтологічний статус і методологія // Інформаційні ресурси Росії. 2009. № 1. С. 8–13.
9. Інтелектуальні ресурси в економічному зростанні: шляхи поліпшення їх використання // Економіка України. 2006. № 1. С. 1–79.
10. Буркинський Б.В. Коваленко М.А. Методологічні аспекти розробки та оцінки стратегій розвитку промислового комплексу регіону: монографія. Херсон: Олді-плюс, 2008. 408 с.
11. Щедрін А.Н. Електронні інформаційні ресурси в інформаційній економіці: монографія / наук. ред. А.І. Амоша. Донецьк: Ін-т економіки пр-ти НАН України. 2003. 232 с.
12. Калюк А.В. Системний підхід до управління ресурсозбереженням в промисловості // Ризик. 2011. № 2. С. 68–70.
13. Балашова Р.І. Ресурсозбереження – фактор запобігання банкрутству підприємства. Матеріали конференцій. Актуальні проблеми формування механізму антикризового управління та банкрутства підприємств: зб. ст. міжнар. науч. – практ. конф. / Під ред. А.І. Амоши. Донецьк: Вид-во Ін-ту екон. пр.-ти НАН України, 1998, С. 101–109.
14. Балашова Р.І. Проблеми здійснення фінансового аналізу в умовах трансформації системи обліку і звітності. Матеріали конференцій. Фінанси, облік, банки: зб. науч. тр. [За матеріалами наук. практ. конф. «Оподаткування в промисловому регіоні: теорія, практика і перспективи розвитку»] / під. заг. ред. П.В. Єгорова. Донецьк: ДонНУ, 2002 Вип. 8, ч. I, С. 35–39.
15. Межуєва Е.Н. Ресурсний потенціал організації сфери послуг: методичні підходи до оцінки та управління (на прикладі житлово-комунального господарства) // Ризик. 2014. № 1. С. 237–244.
16. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: монографія /А.Ф. Новикова, А.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін. Донецьк: ІЕП НАН України, 2012. 534 с.
17. Руденко Л.В. Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій: монографія. – К.: Кондор, 2009. 480 с.
18. Іщенко О.А., Тамарцев А.Ю. Соціально-економічний потенціал подолання кризового стану великого промислового міста: Монографія Донецький нац. ун.-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк: Ноулідж; Донецьке відділення, 2009. 234 с.